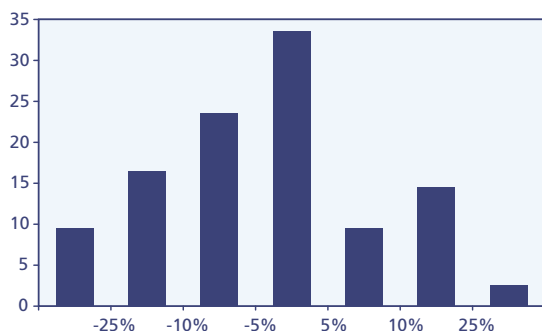

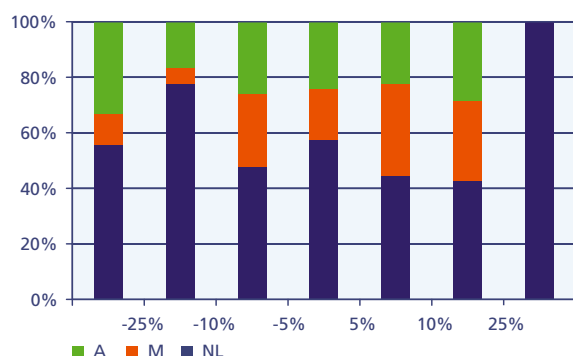

BMP in 2009: afname overheerst

Na een reeks van zachte tot extreem zachte winters was er nu sprake van een wat frisser voorafje op het broedseizoen 2009. Het was de koudste winter sinds 2002/03, al werd het niet echt berekoud; volgens de IJnsen-classificatie ging het zelfs sprake om een 'vrij zachte' winter. Toch was er een venijnige vorstperiode tussen 25 december 2008 en 13 januari 2009, waarbij minima tot -19 graden gemeten werden en het kwik in het oosten des lands zelden boven nul uitkwam. Daar lag ook een tijdlang een pakket sneeuw. Heeft dit wintertje effect gehad op de broedvogelaantallen gemeten met het Broedvogel Monitoring Project (BMP)? Daarnaast wordt in deze bijdrage gekeken naar ontwikkelingen op de langere termijn.

Figuur 1. Aantal BMP-soorten met een bepaalde toe- en afname, 2009 versus 2008.

Figuur 2. Verdeling van toe- en afgenomen BMP-soorten (2008-2009) naar overwinteringsgebied.

A=Afrika bezuiden Sahara, M=Zuid-Europa en Middellandse Zeegebied, NL=Nederland en Noordwest-Europa.

Wintereffecten

In de top tien van sterkste dalers ten opzichte van 2008 zitten zeven bij ons overwinterende soorten, en dat is meer dan de afgelopen jaren. Toch is de afname bij een notoir wintergevoelige soort als de Winterkoning (-9%) niet dramatisch, terwijl een vroeg nestelende standvogel als de Heggenmus helemaal geen afname vertoont. Net als na eerdere wat koudere winters leden ook nu soorten als Fuut, Dodaars, Knobbelzwaan, Patrijs, Waterhoen en Groene Specht verliezen van 10-27%. Andere voorheen als enigszins wintergevoelig beschouwde soorten als Nijlgans, Wilde Eend, Fazant, Meerkoet en Spreeuw gaven echter geen krimp. Het levert een gemêleerd beeld dat niet uitsluitend aan wintereffecten is toe te schrijven. Een grotere rol speelde het winterweer mogelijk voor enkele vooral in het oosten voorkomende soorten van naaldbos. Het aantal vorstdagen lag hier immers aanzienlijk hoger dan in het westen des lands. In ieder geval is het opmerkelijk dat zowel Vuurgoudhaan en Goudhaan als Zwarte Mees en Kuifmees een forse tik kregen. Voor de naaldbosmezen geldt bovendien dat de score in 2009 de slechtste was sinds 1990. Bij de goudhaantjes en Zwarte Mees zijn we fluctuaties gewend, maar bij de Kuifmees veel minder. Spelen hierbij ook veranderingen in naaldbossen een rol? De bestaande naaldbossen verouderen immers of worden omgezet in inheems loofbos, terwijl er nauwelijks nieuw naaldbos wordt aangeplant. In de naaldbossen van Zuidwest-Drenthe is de Zwarte Mees tussen 1970 en 2007 afgenomen met 40% (zie Drentse Vogels 2007), wat vooral wordt toegeschreven aan de inkrimping van het naaldbosareaal door selectieve kap van niet-inheemse naaldbossoorten, versterkt door windworp.

Veranderingen 2008-09

Vorig jaar konden we een opmerkelijke observatie melden van vijf soorten die op lange termijn een afname te zien geven, te weten Braamsluiper, Tuinfluiter, Grauwe

Vliegenvanger, Staartmees en Ringmus. Helaas gaven de eerste vier soorten ditmaal weer een afname te zien, bij de Grauwe Vliegenvanger ging het zelfs om een niet mispelijke daling van 29%. Alleen de Ringmus onttrok zich aan de malaise; met wederom een fikse stijging (+32%) zit die nu op drie-

Houtsnippen op de vlucht

Wanneer strenge vorst en sneeuw hun intrede doen, zit er voor veel vogels niet veel anders op dan blijven zitten en proberen te overleven. Sommige soorten proberen de winterse ongemakken echter te ontvluchten. Dit laatste is bij de Houtsnip mooi vastgelegd door Hein Verkade (zie Limosa 2009, nummer 1). Op 11 januari 2009 registreerde hij tijdens een duinwandeling van ongeveer 500 m bij Noordwijk plotseling 73 Houtsnippen, tegen slechts enkele vogels eerder en later op hetzelfde traject. Dit viel samen met de hevigste koude-inval in Centraal Europa sinds januari 1997. In totaal zochten misschien wel enkele duizenden Houtsnippen een veilig heenkomen in onze kuststreek. Het is niet duidelijk in hoeverre 'onze' broedvogels hierbij betrokken waren

Foto rechts: Een van de wellicht duizenden Houtsnippen die zich tijdens de hevige koude-inval in Centraal Europa in onze kuststreek ophielden. 15 januari 2010, Terschelling. Foto: Harvey van Diek

Een groep Patrijzen
in de winter.
Foto: Michel Geven

kwart van het populatieniveau in 1990, en de beste score sinds 2003. Wel dient gezegd dat de indexreeks laat zien dat na een opleving van enkele seizoenen bij de Ringmus steevast een afname volgt. We zijn benieuwd of dat ditmaal weer gaat gebeuren.

Een algehele vergelijking van de BMP-cijfers uit 2008 en 2009 leert dat 48 soorten meer dan 4% in aantal zijn afgenomen, terwijl 25 soorten een toename groter dan 4% te zien geven en 33 soorten min of meer in aantal gelijk bleven (figuur 1). Dat zijn toch wat verontrustende getallen. Onder de verliezers bevinden zich vooral soorten die in Noordwest-Europa (incl. Nederland) overwinteren of dat juist bezuiden de Sahara doen. Relatief goed verging het soorten die vooral in Zuid-Europa en het Mediterrane gebied overwinteren (figuur 2).

Naast de genoemde soorten zijn er nog andere die van 2008 op 2009 sterk positief of negatief scoorden. De vogels met invasieachtig optreden volgden het bekende pad van (extreem) goede en slechte jaren, met in 2009 winst voor de Sijs (+50%) en verlies voor Kruisbek (-22%) en Kwartel (-49%). Kneu en Gele Kwikstaart wisten ongeveer 20% winst te boeken, maar zeker voor de Kneu is dit nog niet iets om over naar huis te schrijven (index 41: die in 1990 is op 100 gezet). Blauwborst, Putter en Kleine Bonte Specht boekten de afgelopen jaren, met wat vallen en opstaan, gestage toenames. Het jaar 2009 paste hierin (10-18% winst), zodat hun populatieniveau wederom steeg (respectievelijke indexwaarden 251, 381 en 245). De Goudvink is na enkele goede jaren licht teruggevallen (15% afname) en staat nu weer op een min of meer normaal niveau.

Terugkijkend naar 1990 of 2000

Wanneer we bekijken welke soorten het in 2009 beter of juist slechter deden dan ooit sinds 1990, levert dit een verontrustend beeld op (tabel 1). Liefst 21 soorten deden het in 2009 slechter dan ooit en slechts 11 beter dan ooit. Als we de lat bij het begin van de nieuwe eeuw leggen, is het verschil nog groter: sinds 2000 deden 14 soorten het nog niet zo goed, maar voor 27 soorten geldt het tegenovergestelde.

Elf van de 21 soorten die het sinds 1990 nog niet zo slecht deden als in 2009, staan op de Rode Lijst. Onder de in 2009 bijzonder goed boerende vogels bevindt zich geen enkele soort van de Rode Lijst. Kennelijk hebben de tot nu toe genomen maatregelen om soorten van de Rode Lijst voor nader verval te

Tabel 1. Overzicht van broedvogelsoorten die in 2009 de hoogste of laagste indexwaarde behaalden sinds 1990 en/of 2000. Index 2009 = de BMP-indexwaarde in 2009, waarbij 1990 op 100 is gezet. 2009 t.o.v 2008 geeft het verschil in procenten tussen de BMP-index in 2009 ten opzichte van die van 2008. RL geeft aan of de soort op de Rode Lijst staat. In de laatste twee kolommen is aangegeven of de soort in 2009 de hoogste, respectievelijk de laagste indexwaarde sinds 2000 en sinds 1990 behaalde.

POSITIEF Soort	index 2009	2009 tov 2008	RL	sinds 2000	sinds 1990
Ekster	78	+19	-	x	-
Grasmus	160	+16	-	x	x
Kuifeend	141	+13	-	x	x
Rietzanger	295	+12	-	x	x
Kauw	101	+12	-	x	x
Bosrietzanger	83	+11	-	x	-
Gaai	140	+10	-	x	x
Zwartkop	188	+9	-	x	x
Rietgors	182	+9	-	x	x
Grauwe Gans	108	+8	-	x	x
Nijlgans	664	+7	-	x	x
Krakeend	517	+6	-	x	x
Roodborsttapuit	472	+6	-	x	x
Boomvalk	59	+3	x	x	-
NEGATIEF Soort	index 2009	2009 tov 2008	RL	sinds 2000	sinds 1990
Ransuil	14	-47	x	x	x
Vuurgoudhaan	72	-39	-	x	-
Goudhaan	66	-33	-	x	-
Zwarte Mees	57	-32	-	x	x
Grauwe Vliegenvanger	61	-29	x	x	x
Torenvalk	44	-28	-	x	x
Fluiter	28	-26	-	x	-
Tafeleend	66	-22	-	x	x
Patrijs	24	-21	x	x	x
Fuut	81	-16	-	x	x
Kievit	62	-14	-	x	x
Zomertortel	23	-12	x	x	x
Veldleeuwerik	36	-12	x	x	x
Grutto	44	-10	x	x	x
Waterral	113	-9	-	x	-
Kuifmees	59	-9	-	x	x
Grote Lijster	65	-8	-	x	x
Scholekster	38	-8	-	x	x
Wulp	69	-7	-	x	x
Gekraagde Roodstaart	75	-7	-	x	x
Watersnip	55	-7	x	x	x
Graspieper	74	-7	x	x	x
Tureluur	85	-6	x	x	x
Wintertaling	62	-5	x	x	-
Zwarte Kraai	120	-5	-	x	-
Matkop	49	-3	x	x	x
Koekoek	74	-2	x	x	x

BMP-cursus broedvogels inventariseren weer een succes!

behoeden nog onvoldoende effect gesorteerd. In tabel 1 staan wel vier soorten die nu niet meer op de Rode Lijst staan, maar nog wel in eerdere versies figureerden: Grasmus, Rietzanger, Grauwe Gans en Roodborsttapuit. Bij de eerste twee bestaat er een duidelijke link met verbeterde winteroverleving in Afrika, de derde profiteerde van bescherming (althans, een tijdlang...) en onze vette graslanden en de wederopstanding van de laatste soort heeft veel te maken met verandering van beheer in natuurgebieden en verruiging van vegetaties.

Vogels van agrarisch gebied zijn, niet onverwacht, oververtegenwoordigd in de negatieve categorie: Patrijs, Veldleeuwerik, Grutto, Watersnip, Graspieper en Tureluur. De (nog) niet op de Rode Lijst figurerende Kievit, Scholekster en Wulp deden het in 2009 eveneens slechter dan ooit, gerekend vanaf 1990. Voeg hieraan toe dat andere slecht boerende soorten als Zomertortel, Torenvalk en Ransuil vaak foerageren in agrarisch gebied, en het beeld van de ontwikkeling van gevoelige soorten in landelijk gebied wordt toch behoorlijk negatief. Kennelijk wegen alle goed bedoelde initiatieven van agrariërs en natuurbeschermers om het tij te keren nog niet op tegen de voortschrijdende negatieve ontwikkelingen in het boerenland.

Samengevat bieden de BMP-cijfers van 2009 stof tot nadenken. We zijn er in Nederland aan gewend geraakt dat onze broedvogels het betrekkelijk goed doen, zeker in vergelijking met andere faunagroepen zoals vlinders. De cijfers van 2009 kunnen dat positieve beeld niet bevestigen. Sterker nog: het lijkt eerder tijd voor een bijstelling van dat gekoesterde positieve beeld. Het belangrijkste goede nieuws is eigenlijk dat we wel in staat zijn om deze boodschap helder over te brengen dankzij die vele honderden tellers die weer de moeite namen om hun BMP-plot te tellen. Veel dank daarvoor aan alle deelnemers!

Nieuwe BMP-ers in Groningen en Friesland

Dit voorjaar gingen er twee BMP-cursussen van start. Van de 30 deelnemers zijn er 29 geslaagd, een mooi resultaat! In Groningen, waar de cursus broedvogels inventariseren samen met Staatsbosbeheer werd georganiseerd, waren er 14 deelnemers. Zij leerden in de natuurgebieden Schildmeer en Zuidlaardermeer de BMP-methode toepassen. In Leeuwarden is samen met het IVN Leeuwarden en financiële steun van SBB en It Fryske Gea voor de vierde keer een cursus moerasvogels inventariseren gehouden. De 16 deelnemers mochten hun praktijklessen volgen in Nationaal Park de Alde Feanen.

Inhoud BMP-cursus

De cursus bestaat uit 10 bijeenkomsten, vier theorieavonden en zes veldbezoeken in de vroege ochtend. Tijdens de avonden wordt de handleiding besproken, die tijdens de veldbezoeken in de praktijk wordt gebracht: hoe te lopen, wat te noteren en op welk vogelgedrag te letten. Dit gebeurt in groepjes van 5 cursisten onder leiding van een deskundige velddocent in een bestaand telgebied.

Toets en gezellige afsluiting

Op de laatste cursusavond wordt de kennis van de cursisten getest door het afnemen van een toets, bestaande uit 30 meerkeuzevragen en 4 opdrachten met BMP-waarnemingen op kaarten. Dit kaartenonderdeel zal ingaande 2011 grotendeels aan de computer overgelaten kunnen worden, dankzij het mede door SOVON ontwikkelde programma autoclustering. Maar dat neemt niet weg dat het goed is

te weten hoe de verzamelde waarnemingen uiteindelijk in territoria worden omgezet.

Na de toets wordt de cursus altijd feestelijk afgesloten met een diploma-uitreiking en excursie. In Groningen gingen de cursisten op nachtzwaluwtocht in het Aekingerzand. In Friesland werd tijdens de vaarexcursie nog een Grote Karekiet gezien. Een prachtige afsluiting dus!

En dan ben je BMP-er

De bedoeling is dat de geslaagde cursisten in 2011 zelf aan de slag gaan met het BMP. Sommigen hebben al contacten met terreinbeheerders zoals Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer of hebben een eigen gebied op het oog. Vanuit SOVON worden de cursisten begeleid bij de gebiedskeuze en worden hun resultaten het eerste jaar goed bekeken en doorgesproken.

Met dank aan....

De cursussen zouden nooit in deze hoedanigheid gehouden kunnen worden zonder de vrijwillige docenten en excursieleiders. Daarom via deze weg nogmaals hartelijk dank!

BMP-excursieleiders gezocht!

Ben jij een ervaren BMP-teller en lijkt het je leuk om je kennis en ervaring op anderen over te dragen? Laat dit dan snel weten.

Ook bij andere vragen: neem contact op met Nicole.Boeijink@sovon.nl, medewerker educatie.

Deelnemers aan een van de BMP-cursussen van het afgelopen voorjaar. Foto: Jelle Postma

